

*До 140-річчя жіночого руху в Україні
та 100-річчя Союзу Українок Америки*

Національна академія наук України
Інститут Івана Франка НАН України
Департамент освіти і науки Львівської обласної державної адміністрації
Союз Українок Америки
ВГО Союз Українок

Серія «Літературознавчі студії». Випуск 28

**«В імені нашої
національної єдності»:
авторські голоси альманаху
«Перший вінок»**

Колективна монографія

За редакцією *Алли Швець*

Львів
2024

УДК 821.161.2-82-055.2.09«1887»

В 11

Надруковано за ухвалою вченої ради Інституту Івана Франка НАН України
(протокол № 4 від 4 липня 2024 року)

Рецензенти:

д-ка історич. наук *Оксана Маланчук-Рибак* (Львівська національна академія мистецтв);
д-ка філол. наук *Ірина Роздольська* (Львівський національний університет імені Івана Франка);
д-ка філол. наук *Оксана Кузьменко* (Інститут народознавства НАН України)

Наукова редакторка: д-ка філол. наук *Алла Швець*

Редакційна колегія:

д-р філол. наук, акад. НАН України *Євген Нахлік* (гол.), д-р філол. наук *Микола Легкий*,
д-ка філол. наук *Наталія Мочернюк*, д-р філол. наук *Святослав Пилипчук*,
д-ка філол. наук *Алла Швець*, д-р іст. наук *Петро Шкраб'юк*,
д-ка філол. наук *Марія Моклиця*

Відповідальні редакторки: *Марія Лапій, Ірина Горошко*

Колектив авторів:

Володимир Галик, Яким Горак, Тетяна Данилюк-Терещук, Микола Жулинський,
Тарас Кремень, Марія Лапій, Оксана Левицька, Микола Легкий, Ярослава Мельник,
Євген Нахлік, Оксана Нахлік, Святослав Пилипчук, Сергій Романов,
Соломія Трильовська, Алла Швець, Петро Шкраб'юк, Ольга Яблонська

Видано за фінансової підтримки Союзу Українок Америки

«В імені нашої національної єдності»: авторські голоси альманаху «Перший вінок» : колективна монографія / за наук. ред. А. Швець ; передм. А. Швець ; редкол.: Є. Нахлік (гол.) та ін. ; відповід. ред. М. Лапій, І. Горошко ; Інститут Івана Франка НАН України; Департамент освіти і науки Львівської обласної державної адміністрації; Союз Українок Америки; ВГО Союз Українок. — Львів, 2024. — 236 с. — (Серія «Літературознавчі студії» ; вип. 28).

ISBN 966-02-2625-X (серія)

ISBN 978-617-14-0255-3 (вип. 28)

Уперше в українській гуманітаристиці цілісно й ґрунтовно проаналізовано жіночий альманах «Перший вінок», який вийшов 1887 р. у Львові за редакцією Наталії Кобринської та Олени Пчілки й за активної редакторської допомоги Івана Франка.

У пропонованому дослідженні репрезентовано життєтворчі історії сімнадцятьох авторок альманаху з Галичини, Наддніпрянщини та Південної України. Розглянуто видавничі особливості й складні контроверзи проєкту «Перший вінок», проаналізовано його роль в особистій долі та письменницькій біографії кожної з авторок, у розвитку жіночої періодики й жіночого письма загалом.

Для літературознавців, культурологів, журналістів, істориків, краєзнавців, мистецтвознавців, широкого кола читачів та дослідників українського жіночого руху.

УДК 821.161.2-82-055.2.09«1887»

ISBN 966-02-2625-X (серія)
ISBN 978-617-14-0255-3 (вип. 28)

© Інститут Івана Франка НАН України, 2024
© Володимир Галик, Яким Горак,
Тетяна Данилюк-Терещук та ін., 2024
© Ольга Борисенко, обкладинка, 2024

ЗМІСТ

Алла Швець. Провісник нового духу: феномен «Першого вінка». Передмова.....	7
Наталія Павленко. Вітальне слово Голови Союзу Українок Америки.....	13
Орестлава Сидорчук. Вітання Голови ВГО Союз Українок.....	15
Алла Швець. «Вона задумала “Перший вінок”, увела його в нашу громаду, прояснила долю галицько-руського жіноцтва»: Наталія Кобринська і видавнича історія «Першого вінка».....	18
Тетяна Данилюк-Терещук. «На користь рідного краю»: Олена Пчілка у просторах українського життя.....	32
Марія Лапій. «Судилась мені доля Шашкевича між нашим галицьким жіноцтвом»: Уляна Кравченко у «Першому вінку».....	43
Євген Нахлік. Франкова участь у публікуванні та редагуванні творів Ганни Барвінок.....	58
Сергій Романов. Леся Українка в «Першому вінку». Досвід культурної інтеріоризації.....	68
Микола Легкий. Ольга Левицька: літературна силуетка на тлі «Першого вінка».....	83
Оксана Нахлік. «Гадки здорові..., талант поетичний» Климентини Попович.....	92
Яким Горак. «Той Перший Вінок не повинен бути послідним вінком нашої праці»: Олесь Бажанська у «Першому вінку».....	100
Тарас Кремінь. Концепція ранньої лірики Дніпрової Чайки (за матеріалами добірки з «Першого вінка» 1887 року).....	110
Алла Швець. «Спосібна і багата натура»: Софія Окуневська.....	120
Володимир Галик. Олена Грицай — незнана поетеса із Дрогобиччини.....	131
Святослав Пилипчук. «Многонадійна письменка, якої зарід безперечно бачимо»: нереалізований талант Михайлини Рошкевич.....	155
Ольга Яблонська. Перший і останній вінок Катерини Довбенчук: участь у жіночому альманасі.....	166

Ярослава Мельник. «Се єдина наукова рїч, написана українкою»: Ольга Франко у «Першому вїнку».....	175
Микола Жулинський. «Вона стала на сценї життя трагїчною постаттю нашої історїї»: Людмила Старицька-Черняхівська	186
Петро Шкраб'юк. «Письменна і навіть, як на наше жїноцтво, досить свїтла»: Анна Павлик у «Першому вїнку»	199
Соломїя Трильовська. «Родинний портрет на тлї епохи». Сидора Навроцька у «Першому вїнку»	209
Оксана Левицька. «Первїсток жїночих видань в Україні»: видавнича доля альманаху «Перший вїнок».....	218
Список лїтератури	226
Авторський колектив	233

Олена Пчілка

Ольга Петрівна Драгоманова-Косач (псевдоніми та криптоніми: Олена, Анело, Н-й Г-ъ Волинський (Невеликий Гурток Волинський), Б-а, Бабуся, Бабуся Олена, Бугасвська, Ол. П. та ін.; 17 (29) червня 1849 р., м. Гадяч Полтавської губернії — 4 жовтня 1930 р., Київ) — письменниця, фольклористка, перекладачка, видавчиня, громадська діячка. Працювала також у царині етнографії й літературної критики. Член-кореспондент ВУАН (від 6 квітня 1925 р.). Сестра Михайла Драгоманова, мати Лесі Українки.

Її найвідоміше літературне ім'я — Олена Пчілка. Під цим псевдонімом вона дебютувала як перекладачка 1881 р., видавши майже одночасно «Переклади з Н. Гоголя (два розмаїтих зразки) Олени Пчілки» і збірку «Українським дітям. П'ять перекладів-віршів Олени Пчілки», якою й утвердила статус «дитячої письменниці».

1887 р. спільно з Наталією Кобринською видала альманах «Перший вінок», до якого увійшли її твори: поезія «Перший вінок», поема «Дебора (Біблейський образок)», оповідання «Товаришки» та некролог «К. І. Карасинська-Троїцька».

Її «Доповідь до 40-ліття з дня видання альманаху «Перший вінок»», виголошена 1 квітня 1928 р. на урочистому засіданні Місцевого комітету Української академії наук з нагоди ювілею збірника, дотепер зберігається в рукопису і, на жаль, не завершена.

«НА КОРИСТЬ РІДНОГО КРАЮ»: ОЛЕНА ПЧІЛКА У ПРОСТОРАХ УКРАЇНСЬКОГО ЖИТТЯ

Тетяна ДАНИЛЮК-ТЕРЕЩУК

Ольга Петрівна Драгоманова-Косач znana широкому загалові як матір Лесі Українки та як дитяча письменниця. Для історії було б достатньо і першої іпостасі. Є за що шанувати: народила, учила, розвивала талант, подарувала доньці літературне ім'я. Є й чим дорікнути: була надміру зайнята собою і громадськими справами, поїхала за кордон, залишивши на чотири місяці трилітнього сина і півторарічну доньку, не виявляла до дітей надмірного жалю (хіба журилася найближчим про свою «бідку з Лесею»), називала її негарною, погрожувала і проклинала, була домашнім цензором і суперницею у творчості... Хтозна, чи так усе було, чи інакше, але один із найсвітліших українських поетів писав: «А мати хоче научати, / Так соловейко не дає»¹.

Ольга Косач научала, не жаліла (не зносила «вдачі української мнякої, невідпорної»²), контролювала і любила всіх шістьох своїх дітей — Михайла, Ларису, Ольгу, Оксану, Миколу й Ізидору. Хіба мами бувають інакші? Мабуть, найправдивіші слова про неї належать саме дітям, бо вона для них — «мамочка-серденько», «мамочка-голубка», «мамочка з крилами», «люба мамочка», «божество», «велика фігура», «кохана мама», яка «ніколи не карала і в стосунках з дітьми ніколи від своїх свободолюбних, національних принципів не відступалася»³ і, водночас — сльози, докори, або ж мовчання, яке «болоче вражало близьких людей, в першу чергу її дітей»⁴. Менторство старших і нігілізм молодих не оминули й славетних Косачів. Може тому, переживаючи одвічну історію взаємин батьків і дітей, Лариса Косач над усе цінувала материнську любов і визнавала, що «всі ми — і поети, і не поети — по більшій часті буваємо не варті своїх матерів»⁵.

Поза сумнівом, отим оспіваним «материнським серцем» Ольга Петрівна відчувала, що «діти — се наш дорогий скарб, се наша надія, се — молода Україна»⁶.

¹ Шевченко Т. Садок вишневий коло хати // Шевченко Т. Зібрання творів : у 6 т. Київ : Наукова думка, 2003. Т. 2. Поезія 1847–1861. С. 17.

² Пчілка Олена. Праця виховальна [зі вст. ст. «“Праця виховальна”: націоцентризм педагогіки Олени Пчілки» Т. Данилюк-Терещук] // Педагогічний пошук. 2022. № 3. С. 75–76.

³ Косач-Борисова І. Спогад про Олену Пчілку // Лариса Петрівна Косач-Квітка (Леся Українка). Біографічні матеріали. Спогади. Іконографія / авт. проекту і вст. ст. Т. Скрипка. Нью-Йорк ; Київ : Факт, 2004. С. 211.

⁴ Косач-Кривинюк О. Леся Українка. Хронологія життя і творчості. Луцьк : Волин. обл. друк., 2006. С. 36.

⁵ Українка Леся. Повне академічне зібрання творів : у 14 т. Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2021. Т. 12. Листи (1897–1901). С. 131.

⁶ Пчілка Олена. Праця виховальна. С. 75–76.

Ті юні таланти йшли до її дому зі своїми зошитами й записниками, а вона відкривала літературні простори не лише рідним — Михайлові Обачному, Лесі Українці й Олесі Зірці, а й іншим «українським дітям»: Максимові Славінському, Максимові Рильському, Людмилі Старицькій, Олександрі Судовщиковій, Павлові Тичині, Федорові Петруненку, Грицькові Чупринці, Вероніці Морозівні, Олені Журливій.

Ті, хто зростав «у тому дому, у веселому», чи хоч трохи був посвячений у його правила й традиції, навіть через десятиліття щиро звірялися О. П. Косач у своїй любові й повазі, як ось Максим Славінський, який 1886 р. сором'язливо читав свої юнацькі поезії в колодяжненському домі Косачів і якою Ольга Петрівна заохотила перекладати разом із Лесею Українкою твори Г. Гейне:

«Тепер, коли багато ж чого перейшло поверх голови і тяжкого, і любого, лихого й доброго, свого, чужого й загального, я з тою ж самою шаною згадую мою “хрещену матір” по літературі. Марно з Вами не згожуватись в усіх думках, марно навіть боротись з Вашим світоглядом, але не марно шанувати Вас за той священний вогонь любові до рідного краю й народу, що завше горів в Вас, горить і досі. І більше скажу: зустрівшись з Вами, не марно не запалитись од Вас тим вогнем і не понести з собою у дальше життя своє маленьку його іскру»¹.

Ольга Косач довела, що її «плекання українця зі сповитка» рівноцінне державницькому мисленню і самоусвідомленню себе частиною нації, голосом якої стане Українка — донька Олени Пчілки.

Життєвий тріумф матері міг би бути для нас красивим минулим, але ж Ольга Косач повсякчас дивилася у майбутнє, де їй мріялася «молода Україна». Тут і починається творча історія Олени Пчілки як «етнографа-збирача, вченого-досліджувача, драматурга та автора інших творів красного письменства (прозових та віршованих), редакторки й видавниці українських часописів та окремих виданнів, педагога, автора, може, найтрудніших до писання творів — для дітей»².

Творчих імен в Ольги Косач було понад десяток — Олена Пчілка, Олена, Анело, Н-й Г-ъ Волинський (Невеликий Гурток Волинський), Б-а, Бабуся, Бабуся Олена, Бугаєвська, Ол. П., О. П., О. П-а, О. К., К., К-ч, Віщий Олег, Гни-біда, Княжна Н. Кочубеївна, Колодяжинська, Ковалько, Хтось, Олена Суботенко, Цяцька та ін.

Її першим успішним проектом, а насправді — працею всього життя, стало видавання українських узорів. Народна орнаментика у вишивці, тканні, писанках, оздобленні оселі була для Ольги Косач ознакою краси, шляхетности й «грандіозного

¹ Славінський М. Лист до Олени Пчілки від 22 вересня 1911 р. // Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка [далі — ІЛ]. Ф. 28. Од. зб. 1383.

² Пчілка Олена. Автобіографія // Пчілка Олена (О. Косач). Оповідання: З автобіографією. Харків : Рух, 1930. С. 38.

народного генія»¹. Чим ближче знайомилася, а разом із нею й уся родина Косачів, з життям «краю свого рідного», тим більше з'являлося у неї фольклорних і етнографічних матеріалів. «Підіть у нас гарного, особливо — святочного дня, змішайтеся в юрбу народу десь на базарі, поміж возами та поміж ятками, чи біля волости, чи біля корчми, чи на вигоні, чи на улиці, прислухайтеся до розмови»² — радила всім, хто хоч трохи волів пізнати український світ. Сама ж не лише природно почувалася в такому товаристві, а й дітей своїх возила на «етнографічні» уроки, які вони потім все своє життя сприймали як святощі³. І дуже дратувала цим усіляке «високопревосходительство». Доказом цього — перший характеристичний портрет Ольги Косач, який подано не у спогадах прихильників, а в джерелі, що до розряду «культурних» аж ніяк не належить, хоча в достеменності йому не відмовиш. «Донесення начальника Волинського губернського жандармського управління Третьому відділенню власної й. і. в. канцелярії щодо розповсюдження книжок українською мовою від 3 квітня 1876 р.» написано в кращих імперських традиціях — «таємно для політичного розшуку та слідства». Мову оригіналу зберігаємо, бо відомо, що донесення чи доноси на українців упереваж пишуться саме нею:

«Госпожа Косач, будучи истой украинофилкой, не стесняясь, заявляла гласно о необходимости внушать крестьянам, что Малороссия существовала, что народ этот всегда должен оставаться тем, чем он был. Кроме того, госпожа Косач по своим идеям не чужда вообще социально-демократических тенденций, так что еще до настоящего случая мною было учреждено за нею негласное наблюдение. Замечено было, что она сближалась с простонародием: бывала запросто у волостных писарей, старшин, старост и зажиточных крестьян. Вела с ними беседы, принимала живейшее участие в их обыденной жизни и интересах, разделяя даже их удовольствия, пела с ними народные песни, танцевала и проч. <...>».

Донося о всем вышеизложенном Вашему высокопревосходительству, имею честь почтительнейше доложить, что я, не ограничиваясь добытыми сведениями по настоящему делу распространения малорусской пропаганды, продолжаю негласное дознание <...>»⁴.

Доноси на неї матимуть тяглість традиції — від царату до НКВС. На схилі літ О. П. Косач двічі рятуватиметься від «більшовицької ласки». За сміливі виступи на захист українства її вперше арештують у травні 1920 р. і хоча тоді «пощастить» з коротким терміном ув'язнення, все ж довелося назавжди залишити рідну оселю

¹ Косачева О. П. Українській народний орнамент. Вышивки, ткани, писанки. Киев : С. В. Кульженко, 1876. 18, IV с., 31 табл. 23 с.

² Пчілка Олена. Українська гумористика // Рідний край. 1911. № 4. С. 13.

³ Косач-Кривинюк О. Леся Українка. Хронологія життя і творчості. С. 42–43.

⁴ Українська ідентичність і мовне питання в Російській імперії: спроба державного регулювання (1847–1914): зб. док. і мат-лів / [відп. ред. Г. Боряк]. Київ : Ін-т іст. України НАН України, 2013. С. 127–128.

в Гадячі. Восени 1929 р., вже у Києві, за нею прийдуть удруге. Як згадувала її наймолодша донька Ізидора, енкаведист голосно кричав у телефонну трубку: «Что делать?...»¹. Той дім, що був її родовою оселею, націоналізували, пограбували, а 1952 р. разом із «Драгоманівською горою» знесли бульдозером.

Змінювалися донощики, критики, скептики, а от інтереси Ольги Косач розпросторювалися і, як влучно зауважила Аріадна Драгоманова, «етнограф створить письменника»². На початку 1880-х років Ольга Косач під псевдонімом «Н-й Г-ъ Волинський (Невеликий Гурток Волинський)» видасть «Співомовки Степана Руданського» і поему «Ганна» Єлени Ластівки.

«Як тая пчола працює», — казав про труди своєї дружини Петро Косач. Може, з його милих означень і народилося її найвідоміше літературне ім'я — Олена Пчілка. Під цим псевдонімом вона дебютувала як перекладачка 1881 р., видавши майже одночасно «Переклади з Н. Гоголя (два розмаїтих зразки) Олени Пчілки» і збірку «Українським дітям. П'ять перекладів-віршів Олени Пчілки», якою і утвердила статус «дитячої письменниці». Хоча добром автури перекладачка дуже здивувала сучасників, бо тексти, які вона вмістила до збірки, аж ніяк до дитячого читання не належали. І. Франко в «Нарисі історії українсько-руської літератури до 1890 р.» з подивом коментував: «Чому якраз авторка придумала подати ті поезії “українським дітям”, святий знає» [т. 41, с. 386–387]³. Пояснити такий вибір можна кількома чинниками: зокрема, інтересом і бажанням авторки дати українському читачеві можливість знайомитися зі світовою літературою рідною мовою; сформувати «улюблену лектуру» або те, що читають у колі родини; «замилити очі цензурі», приховавши за назвою наміри перекладати українською з інших мов. Але найважливішим її завданням усе ж стало формування через переклади української літературної мови. Недаремне свої прозові й віршовані переклади Пчілка щоразу супроводжувала словничками⁴. У них пояснювала значення того чи того слова, а часом і «кованих слів» — новотворів, за які її разом з М. Старицьким насмішкувато називали «ковалями». Через десятиліття, коментуючи Ом. Огоновському історію збірки «Українським дітям», вона називала ті примітки-слова «сміливими» і тишилася:

«Дуже рада, що їх тоді поробила: се цінний причинок до історії нашої літ[ературної] мови! Де ж бо, тоді треба було перекладати такі слова, як корувати, прагнутий, зважлівий, лунати, сутінь і т[акі] и[нші]. Із них одні сковані, а другі тільки правобережні, не ужиті... Власне, як сьогодні, пам'ятаю,

¹ Косач-Борисова І. Спогади про Олену Пчілку // Лариса Петрівна Косач-Квітка (Леся Українка). Біографічні матеріали. Спогади. Іконографія. С. 205.

² Драгоманова А. Привітання Олені Пчілці // Олена Пчілка і Гадяч : наук. зб. до 160-річчя від дня народж. Олени Пчілки. Київ, 2010. С. 81.

³ Тут і далі — поклики в тексті (із зазначенням томів і сторінок) на вид.: Франко І. Зібрання творів : у 50 т. Київ : Наукова думка, 1976–1986.

⁴ Пчілка Олена. Українським дітям. Київ : Тип. Г. Т. Корчак-Новицького, 1882. С. 7–46.

що п[ан] Мищенко в “Заре” казав, що таких слов нема — як “нужденний”, “струмок”, “знебувся” і т[акі] и[нші]... Тепер же мені навіть смішно, нащо було додавати переклад до таких слів, як скарга, турбота, мрії, лишіти, давніна, — настільки вони тепер ужилися! Ба, — тепер!.. (а тоді, либонь, потрібно було перекладу, коли за них ляляли!)»¹.

Ті «назвиська і кпини» таки дотинали і вона ще заповзятіше бралася до праці: відстоювала право на уживання в культурному просторі української мови, розширювала поле своїх перекладів (з польської, чеської, французької, німецької, бельгійської літератури), а ще плекала молоду силу — «Плеяду молодих літераторів», що збиралися на свої «засідання» в оселях Лисенків, Старицьких і Косачів. «В наших родинах панував особливий літературний дух, — згадувала Людмила Старицька-Черняхівська, — тому, хто мав хоч іскру таланту, не писати тут було цілком не можливо»².

Упродовж 80-х років XIX ст. письменниця активно співпрацювала з львівським журналом «Зоря», на сторінках якого сформувала традицію сімейних публікацій. Разом із М. Старицьким у 1884 р. співфінансувала видавання альманаху «Рада» й опублікувала тут свою першу поему — «Козачка Олена». Героїня цього твору виявляла готовність заради «діла святого» — захисту рідної землі від ворогів — пробачити зраду особисту. Оригінальні твори й переклади склали й першу поетичну збірку «Думки-мережанки» (1886), яку сучасники майже не помітили: «Чи се случайність, — бентежилася Пчілка, — чи може мовчанне “з ласки” (жаліючи автора, котрого, заговоривши, прийшлося би ляяти)»³. Щоправда, кілька компліментів за поезію вона отримала від І. Франка, але більше він приохочував писати прозу: «Мушу Вам сказати, що наші галицькі редактори великі прихильники і хвалителі Вашої музи, особливо ж Ваших оповідань <...>» [т. 49, с. 10]. А сюжети для них дарувало саме життя. Героями її текстів ставали сучасники. Коли 1886 р. отримала від Наталії Кобринської пропозицію об’єднати зусилля довкола видання, авторками якого будуть самі жінки — навіть не роздумувала, впевнено відповіла, що готова прислужитися і творчо, і матеріально⁴. Відразу спровокувала дискусію довкола назви — «Жіночий альманах» доповнила надтитулом «Перший вінок», ще й поезію з такою ж назвою зробила заголовним текстом. Звісно, що критикам не догодила, бо вони скрізь убачали жіночу сентиментальність і її «слабкий поетичний талант», але, як писав І. Франко, «Олена Пчілка переперла-таки» [т. 41, с. 454]. Їй хотілося

¹ Пчілка Олена. Лист до Омеляна Огоновського від 13/25 лютого 1892 р. із с. Колодяжного, Волинь // ЦДІА України, м. Львів. Ф. 309. Оп. 1. Спр. 2385.

² Старицька-Черняхівська Л. Хвилини життя Лесі Українки // Старицька-Черняхівська Л. Вибрані твори. Київ : Наукова думка, 2000. С. 147.

³ Пчілка Олена. Біографічна замітка // Зоря. 1888. № 3. С. 55–56.

⁴ Докладна історія появи «Першого вінка» висвітлена у публікаціях: Возняк М. Як дійшло до першого жіночого альманаха. Львів : Вид. Іван Тиктор, 1937. 88 с.; Швець А. Іван Франко за лаштунками «Першого вінка», або Десять контроверз видавничої історії альманаху // Слово і Час. 2023. № 2. С. 69–88.

експериментів з темами, як-от у поемі «Дебора. Біблейський образ» (з посвятою Лесі Українці), героїня якої стала зачином для цілої плеяди літературних персонажів, чи, наприклад, у «Товаришках», де героїні стають поборницями ідей емансипації та презентантками національної ідентичності, а некролог «К. І. Карасинська-Троїцька» увічнив пам'ять «трудівниці-лікарки». З «Товаришками» пережила чимало: писала їх захопливо, особливо портрети героїнь і героїв, а скільки думок власних вклала в їхні діалоги й монологи. Одним словом, «розписалася» так, що «перебрала» дозволений обсяг та ще й затримала на декілька місяців появу альманаху. Редактор (І. Франко) на її благання не скорочувати текст не реагував, а обіцянку «доплатити за обсяг 150 злотих ринських» сприйняв як належне. «Я думаю, — обурювалася Пчілка, — що такого трагікомічного случаю ще не було в нашій видавничтві: обрізана праця самого видавця <...>»¹. Думається, що таки переживала цю історію ще довго, бо за життя ні «Дебору», ні «Товаришок» більше не публікувала, як і в жіночі видавничі проекти не вступала...

Відома Олена Пчілка як видавчиня часописів «Рідний край» і «Молода Україна». Ці журнали поєднували національні традиції й нові суспільно-культурні ідеї. Завдяки редакторці завжди було місце молодим і талановитим, тут тактовно дискутували й несамовито сварилися, захищаючи українське. Як тільки не називали Пчілчину безкомпромісність у національному питанні, а саму редакторку в карикатурах зображували. Один професор, жонглюючи прислів'ям, називав її «бабой» і навіть був упевнений, що їй «чорт на махових вилах черевика подавав»², а молоді «світлі голови», які вибилися з-під її крила, все норовили «скинути з Парнасу»³. Вона лишень спокійно питала: «А де б ви були, якби не ми?».

З середини 1920-х років Олена Пчілка працювала в етнографічній комісії Всеукраїнської академії наук, а 6 квітня 1925 р. її обрано членом-кореспондентом ВУАН.

Останнє п'ятиліття життя знову повернуло літераторку до улюбленої праці — фольклору і дитячого театру, а ще — до спогадів. Прожите й пережите Олена Пчілка розгортала не лише в хронології минулого.

«Я так давно живу на світі, — писала вона 1928 р. в «Автобіографічному нарисі», — прожила стільки різних періодів, знала так багато людей, — між ними й дуже видатних, — що коли б я схотіла писати просторо, то прийшлося би писати цілі томи!»⁴.

¹ Пчілка Олена. Лист до Івана Франка [1887] // ІЛ. Ф. 3. Од. зб. 1602. Арк. 83–85.

² Тищенко (Сірий) Ю. З моїх зустрічей: Спогади / упоряд. О. Сидоренко, Н. Сидоренко ; передм. М. Шудрі. Київ : Дослідн. центр історії укр. преси, 1997. С. 91.

³ Антонович К. З моїх споминів. Вінніпег : Накл. УВАН, 1972. Ч. 4. С. 175.

⁴ Пчілка Олена. «Золоті дні золотого дитячого віку...» : автобіографічний нарис / [упоряд., підгот. текстів, передм. та прим. Л. Мірошниченко та А. Ріпенко]. Київ : Веселка, 2011. С. 13.

Її погляд крізь час минулий знову націлений у майбутнє, до нащадків, які й повинні гідно оцінити і зберегти те, що визначає культурну пам'ять. З-поміж таких праць вирізняється одна, яка дотепер зберігається в рукопису і, на жаль, не завершена — «Доповідь до 40-ліття з дня видання альманаху “Перший вінок”», виголошена 1 квітня 1928 р. на урочистому засіданні Місцевого комітету Української академії наук з нагоди ювілею збірника, який, за словами доповідачки, постав у «глуху пору нашого українського літературного життя»¹.

У своїй доповіді Пчілка вдається до історичного екскурсу (власне, то одна із визначальних рис усіх її спогадів): 1927 р. відзначали два ювілеї — 100-ліття з часу появи збірника М. Максимовича «Малоруські пісні» (1827), який фактично сформував «цілі покоління українського змисленства, чи як-то кажуть інтелігенції, покоління вже глибоко помосковлені, одірвані від свого рідного ґрунту, приходили, під на́дих омріяної народної творчості, виявленої в тому збірникові пісень, — до чуття, до національної свідомості, — ставали знов українцями».

Друга подія — поява «Першого вінка» — ознаменувала початок свідомого жіночого поступу в мистецтві й громадському житті. А тому, переконана спогадувачка:

«Має він три особливості, що дають йому право на якусь одмінну увагу: 1) не лічучи виданнів етнографічних, лише чисто літературні, се єсть найбільший український збірник, що вийшов у Галичині за всі попередні і наступні часи. 2-а особливість “Першого вінка” — та, що сей збірник зложено з самих тільки творів жіночих. Третя особлив[ість] сього збірника ще й та, що він має виразну рису колективно-жіночу: власне-бо в йому подали собі руку українські письменниці з Галичини й з України нашої, — як се можна було бачити на першій же картці, заголовній, де стояло, що альманах видано “коштом і заходом Наталії Кобринської і Олени Пчілки”. Далі, на сторінках альманаху, чергувалися теж імена авторок галичанок і наших. Се було перший раз, що наше жіноцтво увійшло в таку спілку».

Своїм молодшим сучасникам Пчілка пояснює, що Наддніпрянська Україна і Галичина — історичні українські землі, які опинилися під чужою волею, бо втратили свою незалежність. За нашого часу її слова набирають особливого сенсу і їхня гірка правда пояснює, що значить втрата національної ідентичности, чи, навпаки, вони звучать як спонука до дії у пошуку нас справжніх:

«Надавши напівдикій московщині своєї освіти, Україна сама все дичавіла, втрачала свої національні особливості і, наостанку, як не вдалося скинути з себе ще тяжчої царської руки вже петербурзької доби, Україна все більше підупадала, забула вже й своє історичне ймення і, ставши цілковито

---

¹ Тут і далі — цитування без нумерації за джерелом: Пчілка Олена. Доповідь до 40-ліття з дня видання альманаху «Перший вінок» // ІЛ. Ф. 28. Спр. 167. У цитатах збережено авторські підкреслення.

Малоросією, вкрилася міцною московською полудою, — з-під неї ж так тяжко було проступати українській вроді і вдачі, хто їх ще зберіг <...> Галичину спостигла подібна ж доля: її посіла Польща».

Розгортаючи у своєму виступі історію взаємин наддніпрянок з галичанками, Пчілка характеризує своїх сучасниць, які, незважаючи на кордони імперії, єдналися в культурній праці:

«Наших українських авторок було в “Вінку” всього 5, та через те, що їх твори були більші, з них вийшло майже половина збірника. Три ті українські авторки були давніші, — Ганна Барвінок, Дніпрова Чайка і я, а дві зовсім молоді: Людмила Старицька й Леся Українка».

Отож, зауважує Пчілка, «Перший вінок» — логічне продовження всіх старань українського жіноцтва на ниві культури:

«Запросини пані Кобринської мене зацікавили. Хоч я жіночу рівноправність признавала тільки “в принципі”, запальною “феміністкою” не була, однак тая думка видати зосібна жіночий збірник — мені сподобалась. Цікаво було, яка-то вийде тая наша жіноча літературна продукція, що ми там понапишемо? <...> Я відповіла, що на запросини пристаю, охоче візьму на себе участь і в потрібних коштах на видання того “Першого вінка”, пришлю й своє писання для його, запрошу кого зможу в Києві (бо нікого більше з авторок особисто не знаю), але всі інші заходи коло видання — лишаю самій призвідниці всієї справи. Отже, й “редакційний олівець” оставався для всіх рукописів у руках редакції галицької, бо не можливо було б пересилатися з рукописами сюди й туди, — та й не хотіла я втручатися в ту справу».

Через спогадовий наратив Олени Пчілки постає й історія двох юних на ту пору авторок «Першого вінка» — Людмили Старицької та Лесі Українки.

«Людмила Старицька, — згадує Пчілка, — була тоді зовсім молодою дівчиною. Була ще гімназисткою, передостанньої класи (7-ої). Якось Михайло Старицький, її батько, сказав мені з великою втіхою, що “Людя пише українські вірші”. Коли я побачила той перший вірш, він мені дуже сподобався і я стала просити його для “Першого вінка”. Молоденька авторка дуже протестувала, казала, що вірш нікуди не гожий, “нічого не вартий!”. Я просто силою видерла його. — “Ну, беріть! — сказала наостанку Людя: — тільки ваш клопіт буде даремний, бо редакція напевне сього віршу не прийме!”. Але вірш був прийнятий і навіть з подякою, бо справді був він гарний».

Шкода, що у спогадах не розгорнуті перипетії з матеріалами Лесі Українки. Олена Пчілка тут, як ніколи, лаконічна: «Лесі Українки віршів було в “Вінку” скільки: три коротеньких, незначних, і одна поема, “Русалка”».

Пам’ятала доповідачка і про «велику прикрість» через редакторство І. Франка, який порадив «викинути один твір, власне О. Кобилянської, бо те оповідання здалось Франкові слабким, чи взагалі не гожим. Таким чином, “Перший вінок”

позбувся чести вмістити в собі чи не перший твір письменниці, що стала потім такою величною зіркою в українській літературі! Так судила доля заплатити єдиному нашому помічникові-чоловікові <...>».

Сповідально звучить і розповідь Олени Пчілки про власну творчість.

«Мені схотілось, — зізнавалася вона через 40 років, — взяти тему і героїню для мого оповідання з років 60, з часів моїх раних молодощів. Перші пориви до визволення, до світла, до науки: мої дівчата, що от-от відкриється їм дивний обрій, покажеться світ, повний чуд і розкоші».

Про те, що текст і справді автобіографічний, авторка звирялася ще на початку 80-х років XIX ст. Омелянові Огоновському:

«В моїй повісті “Товаришки” (в “Першому вінку”), в першій главі, описується (після того, як героїня сіла читати книжку на ганку), який красвид видно було з двора Люби. Ото маєте точнісіньку копію того краєвиду, який був перед моїми очима від найранішого часу життя. Власне наш двір стоїть на самім краю одного з гадяцьких узгір'їв, рядом з тим місцем, де була стародавня церква (я пам'ятаю ще капличку від неї), біля котрої поховано гетьмана Бруховецького. Не могла я собі відмовити тої втіхи і застосовала до свого полтавського оповідання картину мого прекрасного рідного краєвиду!»¹.

Не менш мальовничо в «Товаришках» змальовано Відень, і «тихий Дунай», і Цюрих, одне слово, всі враження від закордонної подорожі 1872 р. У тому вояжі Ольга Косач познайомилася з товариством українських студентів-«січовиків», яких М. Драгоманов попросив опікуватися його молодшою сестрою та її чоловіком під час їхньої віденської подорожі. І героїні, і герої Пчілчиного оповідання мають своїх прототипів. Принаймні один із них, галичанин на прізвище Бучинський, дуже нагадує реальну особу — галичанина Мелітона Бучинського, який супроводжував Ольгу Косач у Відні. Звітуючи М. Драгоманову, він писав:

«Не забуду Вам, дорогі[й] Михайле Петровичу, що познайомили мене з Вашою сестрою; і не стямивсь я, як пролетіла вона як зоря перед моїми очима! Бігцем облетіли ми город, магазини, галереї, балет і оперу, як же ж непогода настала і вона занедужала трохи, то і сиділи ми у затишній кімнаті, краще гучної забави, та читали нар[одні] пісні, та розказували казок <...>»².

А ще у його листах є її унікальний портрет: «Вісім день пробула тут зі мною Ольга Косачева! Einher[г]lichesWeib! (“Чудова жінка! Прекрасна жінка!”). Розумієсь, моя готовність лицарська, як і моя розкіш, границь не мала. А щоб сто чортів шкварило

---

¹ Пчілка Олена. Лист до Омеляна Огоновського від 13/25 лютого 1892 р. із с. Колодяжного, Волинь // ЦДІА України, м. Львів. Ф. 309. Оп. 1. Спр. 2385.

² Переписка Михайла Драгоманова з Мелітоном Бучинським (1871–1877) : з портр. й факсиміліями кореспондентів / зладив М. Павлик. У Львові, 1910. С. 188–189.

закордонців. Славному жіноту мають: їх самих я ненавиджу, та їх жінки люблю <...>¹. Друзі жартували, що він «покинув вже християнське літочислення і лічить час від нової епохи, — себто від приїзду, чи виїзду пані О. Косачевої»². Либонь, та дружба була ідеальною для обох: вона отримала з десяток поетичних присвят про «кохання без надії»³, а він став героєм її «Товаришок»:

«І Люба все слухає свого нового товариша, того патріота й демократа, чи пак “народовця”... От вони сидять увечері в кафе, п’ють віденський “mélange” — каву на молоці — і розмовляють щось таке про народню словесність. Якось прийшлося до речі, і Бучинський розказав цілу народню казочку, свою, русинську, — отам таки сидячи серед “німоти” й розказав. Що за мила казочка! Який хороший склад, який знайомий, добірний юмор! Деякі слівця й тут нові для Люби, та такі вони зрозумілі, такі гарненькі! Люба сміється і очі їй сяють найщиршою утіхою. Двоє добродіїв Німців, що сидять близько нашої пари, либонь думають, що то “кохана пара”, що той вродливий хлопець говорить тій *junger Dame* які-небудь “романсові речі”, коли вона так втішно слухає, так од серця весела; але панове споглядачі помиляються, нічого “романсового” ні Бучинський, ні та панночка і в думці не мають!»⁴.

А казка, оповіdana М. Бучинським, і справді була (текст її зберігся) цікава — про чоловіка, який у Божій постелі приліг відпочити й проспав сто літ... Може, з тої казки, почутої в «дитячий любий вік від малого сільського хлопчини», чи від когось іншого (бо хто ж «письателькам» заборонить фантазувати та ще й тоді, коли тобі й братові мама в дарунок із Відня привозить книжку дитячих казок) і з’явився сюжет казки «Про велета» у Лесі Українки. Пчілчина донька мала дивовижний талант — слухати і чути свою матір. Але то вже інша історія...

Безперечно, колись у «праці майбутнього» постане цілісна історія життєтворчості Олени Пчілки. В її особі українське жіноцтво має «провідну зорю», яка давала собі раду і з літературою, і з власними коштами, і з супротивом до суспільної несправедливості, виховуючи своїх дітей «на справжніх українців»⁵.

¹ Студинський К. Зустріч Ольги Косачевої з Мелитоном Бучинським 1872 р.: До історії єднання Великої України з Галичиною // Наша культура. 1936. Кн. 11. С. 734.

² Там само. С. 735.

³ Там само. С. 734.

⁴ Пчілка Олена. Товаришки (Оповідання) // Перший вінок : жіночий альманах / виданий коштом і заходом Наталії Кобринської та Олени Пчілки. Львів : З друк. Т-ва ім. Шевченка, під зарядом К. Беднарського, 1887. С. 325.

⁵ Пчілка Олена. Праця виховальна. С. 75–76.

АВТОРСЬКИЙ КОЛЕКТИВ

- Галик Володимир**, кандидат історичних наук, доцент, проректор з науково-педагогічної роботи та інформатизації Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. ORCID: 0000-0001-9761-7661.
- Горак Яким**, кандидат мистецтвознавства, доцент, старший науковий співробітник Меморіального музею Станіслава Людкевича; доцент Львівської національної музичної академії імені М. Лисенка. ORCID: 0000-0003-0707-8751.
- Данилюк-Терещук Тетяна**, кандидатка філологічних наук, директорка Музею Лесі Українки ВНУ, доцентка кафедри історії та культури української мови Волинського національного університету імені Лесі Українки. ORCID: 0000-0002-9677-4929.
- Жулинський Микола**, доктор філологічних наук, академік НАН України, директор Інституту літератури імені Тараса Шевченка НАН України. ORCID: 0000-0003-1474-728X.
- Креміль Тарас**, кандидат філологічних наук, доцент, професор Миколаївського національного аграрного університету, Уповноважений із захисту державної мови. ORCID: 0000-0002-7900-7066.
- Лапій Марія**, кандидатка філологічних наук, старша наукова співробітниця Інституту Івана Франка НАН України. ORCID: 0000-0003-3956-4279.
- Левецька Оксана**, кандидатка філологічних наук, докторантка Інституту літератури імені Тараса Шевченка НАН України; доцентка Національного університету «Львівська політехніка». ORCID: 0000-0002-5033-4661.
- Легкий Микола**, доктор філологічних наук, завідувач відділу франкознавства Інституту Івана Франка НАН України; професор кафедри теорії літератури та порівняльного літературознавства Львівського національного університету імені Івана Франка. ORCID: 0000-0002-7053-402X.
- Мельник Ярослава**, докторка філологічних наук, професорка Українського католицького університету. ORCID: 0000-0002-2634-4165.
- Нахлік Євген**, доктор філологічних наук, професор, академік НАН України, директор Інституту Івана Франка НАН України. ORCID: 0000-0001-7701-9795.
- Нахлік Оксана**, кандидатка філологічних наук, старша наукова співробітниця Інституту Івана Франка НАН України. ORCID: 0000-0002-2029-8874.
- Пилипчук Святослав**, доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри української фольклористики імені акад. Ф. Колесси Львівського національного університету імені Івана Франка. ORCID: 0000-0002-7445-6233.
- Романов Сергій**, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри теорії літератури та зарубіжної літератури Волинського національного університету імені Лесі Українки. ORCID: 0000-0003-1404-4584.
- Трильовська Соломія**, екскурсоводка, дослідниця, авторка тематичних екскурсій та лекцій «Жіночий слід в історії Львова», присвячених малознаним постатям львів'янок.

Швець Алла, докторка філологічних наук, заступниця директора з наукової роботи Інституту Івана Франка НАН України. ORCID: 0000-0002-5612-8420.

Шкраб'юк Петро, доктор історичних наук, старший науковий співробітник відділу української літератури Інституту українознавства імені І. Крип'якевича НАН України. ORCID: 0000-0002-3379-7883.

Яблонська Ольга, кандидатка філологічних наук, професорка катедри української літератури Волинського національного університету імені Лесі Українки. ORCID: 0000-0002-2200-6978.

Наукове видання

**«В імені нашої
національної єдності»:
авторські голоси альманаху
«Перший вінок»**

Колективна монографія

За редакцією *Алли Швець*

Редагування та коректура *Ірина Горошко, Марія Ланій*
Комп'ютерне верстання *Світлана Сенік*
Дизайн обкладинки *Ольга Борисенко*

Адреса редакції:
79005, Львів, вул. Драгоманова, 18
e-mail: lvilsh@ukr.net

Формат 70×100/16. Гарнітура Times New Roman.
Папір книжковий. Друк офсетний.
Умовн. друк. арк. 19,02.
Тираж 150 прим.

In the Name of Our National Unity: Author's Voices in the Almanac «The First Wreath» : a collective monograph / ed. by A. Shvets ; literary eds. Iryna Horoshko, Maria Lapii ; foreword by A. Shvets ; the editorial board: E. Nakhlik (head) and others ; ch. editor. M. Lapii, I. Horoshko ; Ivan Franko Institute of the National Academy of Sciences of Ukraine ; The Department of Education and Science of the Lviv Regional State Administration ; The Ukrainian National Women's League of America; The Union of Ukrainian Women. — Lviv, 2024. — 236 p. — (Series «Literary Studies» ; Iss. 28).

The collective monograph is the first comprehensive study of the Women's Almanac «The First Wreath» («Persnyi Vinok»), which was published in 1887 at the printing house of the Shevchenko Society in Lviv. The publication was financed and prepared by the editors Natalia Kobrynska and Olena Pchilka, with the active support of Ivan Franko. Despite its long and controversial publishing history, the Almanac became a unique artistic, literary, national and cultural phenomenon — «the symbol of a new intellectual movement among Ukrainian women» (Ivan Franko).

As an important manifestation of the consolidation efforts of Ukrainian women on both sides of the imperial-divided Ukraine, «Persnyi Vinok» has gone down in the history of the literary process, the Ukrainian press, and the women's movement.

Talented representatives of Galicia (Natalia Kobrynska, Ulyana Kravchenko (Yulia Schneider), Klymentyna Popovych, Kateryna Dovbenchuk (Pavlyk), Anna Pavlyk, Olesia Bazhanska, Mykhailyna Roshkevych, Olha Levytska, Olena Hrytsai, Sydora Navrotska), and Naddniprianshchyna (Hanna Barvinok (Oleksandra Kulish), Olena Pchilka, Lesia Ukrainka, Liudmyla Starytska, Olha Franko), and even Southern Ukraine (Dniprova Chaika) were united in the field of literature. Forty-nine original works of different genres (poetry, prose, scientific and ethnographic studies) were presented in «The First Wreath».

In the proposed study the personality, the creative phenomenon of each of the seventeen authors of the Almanac is presented in depth and in its entirety. Their path to this publication and interesting biographical fragments are highlighted. The artistic works included in «The First Wreath» and their critical reception are considered. The role of «The First Wreath» in the individual writing biographies of each of its authors is examined in detail. Its role in the development of women's periodicals and women's writing is also highlighted.

The scientific publication is dedicated to the 140th anniversary of the Ukrainian women's movement. It is based on the materials of the International Scientific Symposium «In the Name of Our National Identity» (dedicated to the 135th anniversary of «The First Wreath» almanac), which took place in Lviv on 16 September 2022.

The monograph is addressed to literary critics, folklorists, Frankologists, cultural critics, historians, researchers of the Ukrainian women's movement, and a wide range of readers.

ISBN 966-02-2625-X (Series)

ISBN 978-617-14-0255-3 (Iss. 28)